

Temat: **Słowa neutralne i zabarwione emocjami (cz.2).**

Odmiany języka

Wybór środków językowych zależy od sytuacji komunikacyjnej, na którą składają się takie czynniki, jak: liczba osób biorących udział w komunikacji, relacje (równorzędne, nierównorzędne) łączące nadawcę (nadawców) z odbiorcą (odbiorcami), temat wypowiedzi, jej forma, czyli gatunek, miejsce komunikacji (dom, szkoła, urząd, kawiarnia, zakład pracy). Na tej podstawie możemy wyróżnić dwa przeciwstawne warianty komunikacji: oficjalny i nieoficjalny.

Odmiana oficjalna używana jest w sytuacjach formalnych, gdy nadawca i odbiorca się nie znają, łączą ich więzy formalne lub jeden z nich reprezentuje jakąś instytucję.

Odmiana nieoficjalna używana jest w sytuacjach nieformalnych, gdy uczestnicy komunikacji są bliskimi sobie osobami.

W obu odmianach używamy słów **neutralnych**, w komunikacji nieoficjalnej możemy ponadto stosować kolokwializmy, słownictwo charakterystyczne dla slangów, a w wariacie oficjalnym – w zależności od sytuacji – terminologię (np. *morfem, biosystem, termodynamika*), kancelaryzmy (wyrazy i wyrażenia charakterystyczne dla stylu urzędowego, np. *interesant, niniejszy, godziny urzędowania*), a także słowa podniosłe (*niebiossa, piastować, przedwieczny*) i książkowe (*definitywny, ignorować*).

Odmiany oficjalnej nie należy utożsamiać z komunikacją pisaną, a nieoficjalnej – z mówioną. Każdy z tych wariantów może być bowiem realizowany zarówno za pomocą kanału ustnego, jak i pisemnego. Na przykład list motywacyjny reprezentuje odmianę oficjalną w wersji pisanej, wiadomość zostawiona na kartce w kuchni i skierowana przez matkę do córki – odmianę nieoficjalną, realizowaną kanałem pisany, wykład – odmianę oficjalną mówioną, a rozmowa koleżanek w kawiarni – odmianę nieoficjalną mówioną.

odmiana oficjalna

mówiona

pisana

odmiana nieoficjalna

mówiona

pisana

Z ekspresją

W odmianie nieoficjalnej (np. codziennej komunikacji potocznej, w gwarach ludowych, odmianach środowiskowych, czyli socjolektach i slangach) oraz niektórych tekstach przynależnych do odmiany oficjalnej (np. w stylu dziennikarsko-publicystycznym lub artystycznym) stosowane jest słownictwo **ekspresywne**, czyli nacechowane emocjonalnie, inaczej mówiąc: mające określoną barwę uczuciową. Może być ona dodatnia (np. *synuś, śniadanko, całuski, grzeczniutki*) lub ujemna (np. *objać się, ciemniak, łajza, wiocha*).

Mówiąc o wyrazach nacechowanych emocjonalnie, mamy na myśli m.in. słowa pogardliwe, lekceważące, ironiczne, obelżywe, żartobliwe i pieszczotliwe. W słownikach języka polskiego barwę emocjonalną wyrazów wskazują kwalifikatory, np. kwalifikator *pogard*. umieszczony przy wyrazie *kuchara* oznacza, że używając tego wyrazu w stosunku do kogoś, okazujemy mu pogardę.

Zabarwienie emocjonalne jest często efektem stosowania rozmaitych zabiegów słowotwórczych, zwłaszcza dodawania przyrostków zdrabniających: *-ek, -ik, -ka, -uszek, -iczka/-yczka* (*dzionek, byczek, zeszycik, rączka, wianuszek, różyczka*), spieszczających: *-uś, -usia, -iś, -ula, -cia, -cio, -unia* (*babusia, babunia, dziadzius, wujcio*), zgrubiających: *-idło, isko/-ysko* (*chamidło, chłopisko, ptaszysko*) lub innych, również nacechowanych emocjonalnie: *-ica, -uch, -al* (*chemica, staruch, nochal*).

Spośród innych zabiegów słowotwórczych warto wspomnieć o zmianie budowy wyrazów, np. *gruszka* → *grucha*, *mięso* → *mięcho*, *ciastko* → *ciacho*, *podstawówka* → *podstawówa*, *pigułka* → *piguła*.

Emocjonalność może być też efektem metaforycznego, przenośnego użycia wyrazu neutralnego, np. *beczka* ‘o człowieku otyłym’, *dętka* ‘żartobliwie o człowieku zmęczonym’, *gleba* ‘upadek, przewrócenie się’, *plama* ‘pomyłka, fiasko’.

Wiele nacechowanych emocjonalnie wyrazów to kolokwializmy (potoczizmy). Używa się ich w sytuacjach nieoficjalnych, w bezpośrednich kontaktach osób, które dobrze się znają i pełnią równorzędne role społeczne. Kolokwializmy mogą być też stosowane w literaturze pięknej jako efekt zabiegów artystycznych.

Zadaniowo (I)

Ćwiczenie 1.1

Otwórz swoją skrzynkę e-mailową. Przeczytaj 20 wiadomości wysłanych ostatnio przez ciebie. Każdą z nich zakwalifikuj do odpowiedniego typu: oficjalna lub nieoficjalna. Wyciągnij wnioski z przeprowadzonej klasyfikacji.

Ćwiczenie 1.2

Przejrzyj listę kontaktów w swoim telefonie komórkowym. Wybierz z niej adresatów, z którymi prowadzisz komunikację oficjalną. Porównaj ich liczbę z liczbą adresatów, z którymi prowadzisz komunikację nieoficjalną. Wyciągnij wnioski z przeprowadzonej klasyfikacji.

Ćwiczenie 1.3

Wypiszcie jak najwięcej nazw zwierząt, których znaczenie metaforyczne charakteryzuje się zabarwieniem emocjonalnym, np. *małpa* w znaczeniu przenośnym ma nacechowanie obraźliwe – tak mówimy z niechęcią o niesympatycznej kobiecie.

Ćwiczenie 1.4

W utworze Mirona Białoszewskiego wskaż elementy potoczne. Jacy inni pisarze lub poeci chętnie posługują się kolokwializmami? Jaki jest cel tego zabiegu?

Co pani
zwariowała
na suficie
i pupu - ku
i pupu - ku

Ćwiczenie 1.5

Do jakich gatunków muzycznych można zaliczyć piosenki, których autorzy chętnie posługują się słownictwem potocznym? Podajcie przykłady konkretnych utworów.

Ćwiczenie 1.6

Usprawiedliwienie, skarga, reklamacja to gatunki reprezentujące styl urzędowy. Niedopuszczalne są w nich wyrazy nacechowane emocjonalnie i słownictwo nieoficjalne. W podanych tekstach wskaż tego typu wyrazy i zastąp je słowami oficjalnymi lub neutralnymi.

Usprawiedliwienie

Proszę o usprawiedliwienie nieobecności mojej córki Pauliny Góreckiej w szkole w dniu 5 grudnia br. z powodu imprezy.

Wiesława Górecka

Koszalin, 12.02.2014 r.

Maria Kowak
ul. Dębowa 5
69-500 Koszalin

Pan
Jan Orkowski
Kierownik sklepu Poziomka

Skarga na sprzedawcę

Wnoszę skargę na kasjera sklepu Poziomka, któremu najpierw nie chciało się poinformować mnie o tym, za ile jest kiełbasa śląska, a potem oddał mi za mało reszty. To rozbój w biały dzień! Żądam oddania moich pieniędzy i ukarania kasjera.

Z poważaniem
Maria Kowak

REKLAMACJA USZKODZONEGO TOWARU

Przemyśl, 18.06.2013 r.

Antoni Masalski
ul. Bociania 5
49-562 Przemyśl

Zakład Produkcyjny
Wygodny Bucik

W dniu 23.05 br. nabyłem sandałki dla dziecka (oznaczenie produktu: Słonecznik róż 2). Wnoszę o reklamację tego towaru, ponieważ w obu butach rozwała się zapięcie. Wadę tę zauważyłem w dniu 28 maja br. po powrocie do domu z pierwszego spaceru dziecka w nowych butach, czyli wieczorem (około 19.00). W związku z powyższym proszę o wymianę towaru, oczywiście, jeśli Państwo będą tak mili.

Z pozdrowieniami
Antoni Masalski

Podane wyrazy o nacechowaniu książkowym lub oficjalnym zamiem na takie, których użyjesz w codziennej, swobodnej komunikacji.

adekwatny, ambiwalentny, atrybut, asortyment, aspekt, efektywny, kolegiálny, komponent, korelować, obligatoryjny, permanentnie, posiadać, prominentny, serwować, spektakularny

Zadaniowo (II)

Ćwiczenie 2.1

Z dowolnego numeru tygodnika opinii wypisz wyrazy i wyrażenia:

- kolokwialne,
- nacechowane emocjonalnie.

Ćwiczenie 2.2

Obejrzyj wybrany serwis informacyjny. Zannotuj pojawiające się w nim słownictwo:

- kolokwialne,
- emocjonalne.

Ćwiczenie 2.3

Jakie nacechowanie mają wszystkie poniższe wyrazy? Jeśli nie wiesz, co one znaczą, skorzystaj ze słownika. Zastąp je słowami neutralnymi.

aczkolwiek, zważywszy, baczyć, niepomny, dezabil

Ćwiczenie 2.4

Oto rozmaite wyrazy i wyrażenia oraz ich [peryfrazy](#) zawierające wyraz *biały*. Zastanów się, jaką funkcję pełnią peryfrazy w poszczególnych przykładach: osłabiają czy wzmacniają emocjonalność wypowiedzi, a może w ogóle jej nie modyfikują?

- śmierć – biała pani
- narciarstwo – białe szaleństwo
- porcelana, bawełna – białe złoto

- urzędnicy – białe kołnierzyki
- narkotyki, sól, cukier – biała śmierć
- siedziba prezydenta USA – Biały Dom
- Antarktyda – Biały Kontynent
- tenis – biały sport

Ćwiczenie 2.5

Każdy z podanych wyrazów – *leniwy, nieinteligentny, niechlujny* – zastąp dwiema peryfrazami: pierwsza powinna osłabiać negatywny ładunek emocjonalny, a druga – go potęgować.

Ćwiczenie 2.6

W podanych zwrotach wymień rzeczownik na inny tak, by ekspresywne połączenia językowe zamienić na neutralne, np. *kapuściana głowa* → *kapuściana dieta*.

ptasi mózdzek, wilczy apetyt, kreci wzrok, słomiany zapał, owczy pęd

Ćwiczenie 2.7

Wypisz imiona członków swojej rodziny i tworzone od nich spieszczenia. Jakie przyrostki są w tym celu najczęściej wykorzystywane?

Ćwiczenie 2.8

Zajebście, zajebisty to wyrazy wulgarne, kolokwialne, pospolite czy neutralne? Sprawdź, co na ten temat sądzą znawcy:

- Jan Miodek,
- językoznawcy odpowiadający na pytania w Poradni Językowej PWN.

Ćwiczenie 3.1

Zapoznaj się z poniższymi wypowiedziami naukowców na temat wulgaryzmów.

– Wulgaryzmy to wyrazy, które prymarnie odnosiły się do wydalania i seksu. Potem zaczęto za ich pomocą opisywać inne sfery życia. Zwłaszcza wtedy, gdy chciano widzieć rzeczywistość jako brudną, zanieczyszczoną – mówi Katarzyna Kłosińska. [...]